

'Vergeten' schrijver H. te Merwe schreef bijna tweehonderd jeugdboeken

Als ik de dochter van H. te Merwe, Cornelia (Corrie) Heiner, telefonisch verzoek eens met haar te mogen praten over het werk van haar vader, is er aan de andere kant van de lijn enige verwondering: "Is daar dan nog interesse voor, er is toch wel veel verouderd?" Maar ik ben van harte welkom en dit heeft tot gevolg dat ik mij op een koude avond in januari meld ten huize van mevrouw Heiner, het zelfde huis waar ook H. te Merwe gewoond heeft tot zijn overlijden in 1977. Behalve Corrie Heiner is ook haar zus Maria Diliانا Valkenier-Heiner aanwezig. Beide vrouwen zijn de twee enige kinderen van N. Heiner.

N. Heiner was in protestants-christelijke kring bekend als schrijver onder het pseudoniem H. te Merwe, welk pseudoniem afkomstig was van de Merwede, de rivier waaraan Gorinchem ligt, de stad waar Nicolaas Heiner op 22 januari 1896 geboren werd als zoon van Nicolaas Hendrik Heiner. Nicolaas was de op één na oudste, na zijn broer Jo en vóór drie jongere broers en één zuster. Vader Heiner had eerst een slagerij in Gorinchem, maar werd later makelaar. Ook met de politiek hield hij zich bezig, zo was hij geruime tijd wethouder voor de Anti-Revolutionaire Partij. Van de broers kwam Jo later in Duitsland terecht, waar ook familie woonde, broer Dinand verbleef langere tijd in Indië en de jongste broer, André, werd dominee. Een zoon van André is momenteel predikant in Leeuwarden.

Principieel

In zijn jeugd was Nicolaas een principieel ventje. Daarover is een aardige anecdotte te vertellen, een geschiedenis waar Nicolaas toen hij ouder was zelf ook hartelijk om kon lachen. Vader Heiner leverde heel wat vlees aan de kermisexploitanten die jaarlijks Gorinchem bezochten. Om eens iets terug te doen haalde hij op de kermis een grote zak oliebollen. Toen Nicolaas met zijn broer Jo van de jongelingsvereniging thuiskwam zagen zij die heerlijk dampende oliebollen. Op de vraag aan vader waar die vandaan kwamen was natuurlijk het antwoord dat ze van de kermis kwamen, reden voor zowel Jo als Nicolaas om geen enkele oliebol aan te raken.

Voor Nicolaas was de bestemming: het onderwijs. Op veertienjarige leeftijd ging hij naar de kweekschool, waar hij in 1914 zijn hulpacte haalde en in 1916 de hoofdacte. Later behaalde hij ook Nederlands MO en enkele andere taalactes.

Nicolaas wilde graag in het christelijk onderwijs aan de slag, maar er waren teveel onderwijzers voor te weinig banen. Daarom kwam hij eerst terecht op een neutraal doofstommeninstituut in Rotterdam. Zijn liefde lag echter bij het christelijk onderwijs en na vele mislukte pogingen lukte het hem met behulp van de plaatselijke dominee benoemd te worden in Bennekom. Het was niet de laatste plaats waar hij les gaf, hij woonde na Bennekom in Delft, Den Haag, Bodegraven, Utrecht, Stadskanaal, Schiedam en Hoek van Holland en was achtereenvolgens onderwijzer, schoolhoofd en leraar Nederlands en geschiedenis. Bij zijn pensionering op 65-jarige leeftijd gaf hij les aan het Zandvlietcollege in Den Haag.

Aangehaald werd dat Nicolaas principieel was. Hij was echter beslist niet stug of onbuigzaam in zijn meningen. De oecumenische gedachte sprak hem aan, mensen buiten zijn eigen gereformeerde overtuiging kon hij van harte erkennen als medechristenen. Nadat hij in Hoek van Holland was komen wonen, raakte hij bevriend met de kapelaan van de nabijgelegen Rooms-katholieke kerk. Ze praatten samen heel wat af en ze gingen zelfs samen op pad. Zo maakten beiden met een groepje vrienden eens een tochtje naar de Van Brienenoordbrug, die in aanbouw was. Het was daar nog een behoorlijk rommeltje en vrij guur. Op een gegeven moment moest Nicolaas om niet te vallen zich vastpakken aan de veel jongere kapelaan, wat hem de uitspraak ontlokte: "Rome en de Reformatie samen sterk."

Het eerste boekje dat N. Heiner als H. te Merwe publiceerde was "Bertus" in 1925 uitgegeven bij Kirchner in Amsterdam. Wat later werd hij hoofd van een school in Delft en ontmoette daar uitgever W.D. Meinema. Er ontstond een vriendschapsband. Samen met Te Merwe bouwde Meinema zijn zondagsschoolfonds op. Alvorens vele boekjes bij Meinema gepubliceerd werden, werden ze beoordeeld door Te Merwe. Bij Meinema zou ook het meeste werk van H. te Merwe zelf verschijnen, aanvankelijk grotendeels geïllustreerd door Ir. M.C.A. Meischke. Het merendeel van de boekjes waren historische jeugdverhalen. Bekende titels: "Van Kezen, Pruisen en Oranjeklanten", "Bootsgezellen van Boisot", "Met Prins Maurits in het veld", "Met Karel Martel tegen Moren en heidenen", "Alwin".

Illustratie van Ir. M.C.A. Meischke voor Sikko, de gevangene der Noormannen, uitg. Meinema

Zijn allerbekendste en meest gewaardeerde boeken betroffen de Luyt Lievensztrilogie bestaande uit Luyt Lievensz, de liedjeszanger, Luyt Lievensz, de zwerver en Luyt Lievensz, de strijder. Dat deze boeken niet alleen in eigen kring bevielen blijkt wel uit de zeer positieve recensies over Luyt Lievensz, de liedjeszanger in het NRC van 1 december 1937 en in het Algemeen Handelsblad van 4 december 1937. Toch was Luyt Lievensz in een sneltreinvaart ontstaan. Uitgever Meinema moest op korte termijn een boek hebben. Eerst wist Te Merwe niets, maar vanuit Stadskanaal zocht hij opeens contact met Meinema. Het boek zat in zijn hoofd, hij had een stenotypist nodig om het snel op te schrijven. Die kwam en in een dag dicteerde hij de helft van het boek. Dat kon hij ook doordat hij putte uit de vele gegevens die hij steeds verzamelde en bewaarde.

Bij H. te Merwe moest een boekje wel een boodschap hebben, maar hij hield niet van preken in zijn boeken. "Daar heb je dominees voor" zei hij. De boekjes van Meinema werden later overgenomen door de Vereniging tot verspreiding der Heilige Schrift. Daar niet meer herdrukte titels, maar ook diverse nieuwe kwamen naderhand terecht bij De Banier in Utrecht. Op dit moment worden geen boeken van H. te Merwe meer uitgegeven of herdrukt. Dat heeft er mede mee te maken dat aan zijn werk, hoe interessant ook, de tand des tijds geknaagd heeft. Wat dat betreft is H. te Merwe dus geen W.G. van de Hulst, wiens werk nog altijd zeer in trek is.

Toen hij onderwijzer in Utrecht was, heeft Te Merwe W.G. van de Hulst meerdere malen ontmoet. H. te Merwe zei hier in 1973 zelf over: "Hij was een schrijver van naam en ik was zogezegd een beginnelingetje. Ik bedacht altijd: denk erom, wie je voor je hebt. Later is dat natuurlijk wel wat veranderd, toen ik zelf ook geproduceerd had en dus dichterbij hem kwam te staan. Van de Hulst was een zeer vriendelijk en eenvoudig mens. Hij was, net als ik en ook Anne de Vries lid van de Vereniging van christelijke kunstenaars. Daar heb ik Van de Hulst goed leren kennen. Toch kon ik er nooit toe komen om "je" tegen hem te zeggen. Ik vond hem mijn meerdere, zowel in leeftijd als in capaciteit op het gebied van schrijven." Later liet hij zich nog duidelijker uit: "Eerst had je Van de Hulst, ergens ver weg. Dan kwam er niets en dan kwam er nog eens niets en dan kwamen wij. Met die wij bedoelde hij dan zichzelf en schrijvers als P. de Zeeuw JGzn, De Rover en Hidding. Anne de Vries stond weer een stapje hoger.

Als ik nu aan mevrouw Corrie Heiner vraag hoe zij de kwaliteit van het werk van haar vader beoordeelt is het antwoord: "Boven het gemiddelde". Alleen al het aantal boeken dat Te Merwe schreef kan als onderbouwing dienen voor deze uitspraak.

Iemand zonder talent publiceert geen 180 titels. Slechts een zeer klein aantal boeken was voor volwassenen, bijna alles werd voor de jeugd geschreven. Daarbij richtte Te Merwe zich vooral op de leeftijdsgroep van 12 jaar en ouder. Bij de voorbereiding ging hij terdege te werk. Er mochten, zeker in de historische boeken, geen elementen voorkomen die niet klopten. Je kon er bijna van uitgaan dat als Te Merwe schreef dat het op die dag en die dag, daar en daar in 1417 regende, ook dat historisch verantwoord was. Behalve de historische boeken schreef hij ook 'gewone' boeken voor jongens en incidenteel ook voor meisjes. Bekende titels die sommige lezers misschien nog wat zeggen zijn bijvoorbeeld: "Evert van den parlevinker", "Toen de schuit lag dichtgevroren", "Jaap Born", "Jaap van Dinter op de Veenhorst", "Een droeve en een blijde avond".

De naam H. te Merwe kwam zo vaak voor in de catalogus van Meinema dat de uitgever hem voorstelde een tweede pseudoniem te kiezen. Heiner woonde op dat moment in Stadskanaal in de veenkoloniën. Hij koos als pseudoniem H. Henszen Veenland. De H. slaat op Heiner, Henszen betekent Hendrikszoon naar vader Nicolaas Hendrik, Veenland spreekt voor zich zelf. Onder dit pseudoniem werden enkele tientallen boeken gepubliceerd, ook enkele cowboy- en indianenverhalen. Later kwamen er nog twee pseudoniemen bij: H. van Erkel, waarschijnlijk afgeleid van Arkel bij Gorinchem en als laatste Hein Hoek, Heiner uit Hoek van Holland dus.

Door zijn beide dochters wordt N. Heiner omschreven als een ernstig man, maar vol humor, hij kon scherp zijn maar had een klein hartje. Na zijn pensionering werd hij nog vaak bezocht door oud-leerlingen. In de laatste periode van zijn leven ging hij ook veel op reis en bezocht o.a. Rome en Pompeji. Uit dat laatste kwam weer een boek voort: "Toen Pompeji ten onder ging".

Als het belangrijkste werk van H. te Merwe wordt "Der Vad'ren Pand" beschouwd, een uitgebreid werk over de vaderlandse geschiedenis. Het was zijn bedoeling dat onderwijzers door dit werk leerden vertellen over de geschiedenis van ons land.

Illustratie van Henk Poeder voor Toen de schuit lag ingevroren, uitg. Meinema

Ook schreef hij een even uitgebreid werk over de kerkgeschiedenis: "De wereldweg der Kerk". In 1973 werd aan te Merwe gevraagd waarom hij schreef. Hij antwoordde: "Zoiets groeit, hè? Op de kweek zei een leraar een keer tegen mij, toen hij een opstel teruggaf: Jij gaat later wel schrijven." Dus heb ik toen waarschijnlijk al iets gemaakt dat goed was. Als je eenmaal begonnen bent, komen er steeds meer. En als je er dan eenmaal mee bezig bent, ga je ook jezelf afvragen: "Waarom doe ik het nou eigenlijk?" Ik sprak een keer met professor Waterink over een boek en toen kwam dezelfde vraag naar voren "waarvoor schrijft u?" Plompverloren (ik schrok er eigenlijk zelf van) antwoordde ik: "Voor God". Toch geloof ik, dat dat het is. Het is een dienst. En dan een dienst, die ik tegelijkertijd een liefhebberij noem."

Niet zo bekend is dat Te Merwe onder zijn eigen naam, N. Heiner, diverse leerboeken publiceerde, soms samen met andere auteurs. Taalboeken en stijl oefeningen, literatuurkeuzes, allemaal voor het voortgezet onderwijs. Slechts één jeugdboek is onder zijn eigen naam verschenen: "Strijd in de IJselmark", het verscheen eind zestiger jaren bij Voorhoeve in Den Haag. Op het titelblad staat de naam juist vermeld, op het omslag wordt N. Heiner opeens H. Heiner. Hij publiceerde ook een serie schoolboekjes onder de titel "De Wonderbron".

De dochters van Te Merwe lazen vaak eerst de teksten van vader door. Zij gaven hem adviezen en attendeerden hem in zijn latere werk erop om zijn stijl wat aan te passen, wat te moderniseren. Dat ukte maar ten dele: Te Merwe was zijn eigen stijl gewoon en kon dat op latere leeftijd niet echt meer veranderen.

Een boekje dat beide dochters erg lief is, is "Het pindamannetje" dat onder de naam H. Henszen Veenland verscheen. Het verhaal was uit het leven gegrepen, zelfs in het afgelegen Stadskanaal was de Pinda-Chinees voor de oorlog een bekend verschijnsel. Corrie Heiner trad éénmaal in de voetsporen van haar vader. Zij schreef onder het pseudoniem Corrie van der Linge een klein boekje dat bij Meinema verscheen: "Suiker voor de pannekoeken", gebaseerd op een eigen jeugdbelevens. N. Heiner schreef onder eigen naam en onder pseudoniem bijna tweehonderd boeken die verschenen bij de uitgevers Kirchner, Van Noortwijk, La Rivière en Voorhoeve, Meinema, Callenbach, Van Tol, Voorhoeve, De Banier, De Vuurbaak, Van Goor, Vereniging tot verspreiding der Heilige Schrift, Nijgh & van Ditmar, Tjeenk Willink, Jacob Dijkstra, Wolters en Noordhoff. Voorwaar een vruchtbaar leven. N. Heiner stierf op 19 september 1977 in Hoek van Holland. Hopelijk is hij nog niet helemaal vergeten!

RvS

Bronnen:

interview met H. te Merwe in "Koers" 22 sept. 1973

eigen interview met H. te Merwe zomer 1975

artikel over H. te Merwe in het Nederlands Dagblad van 8 oktober 1977

vragenlijst over H. te Merwe ingevuld door Corrie Heiner op 17-11-1977

gesprek met Corrie Heiner en Maria Valkenier-Heiner op 21 januari 1997